

MARIJA ĐORIĆ, "EKSTREMNA DESNICA: MEĐUNARODNI ASPEKTI DESNIČARSKOG EKSTREMIZMA", NAUKA I DRUŠTVO SRBIJE, BEOGRAD, 2014.

*Dragan Simeunović,
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, Srbija*

Tema ekstremne desnice spada u veoma bitne i mnogo pominjane, a malo naučno obrađivane. Tu veliku prazninu na ovu veoma važnu temu nastoji svojom knjigom „Ekstremna desnica” da bar delimično, ali naučno i istraživački vrlo seriozno popuni dr Marija Đorić, mladi i talentovani istraživač politički vibrantnih fenomena, koja se kao autor već dokazala sjajnom studijom o huliganizmu, kao i sa drugim vrsnim ogledima.

Predmet knjige „Ekstremna desnica“ autora dr Marije Đorić odnosi se na izučavanje desničarskog ekstremizma kao specifičnog društvenog i političkog fenomena u određenom društvu ili državi, kao i na njegovu violentnost ispoljenu u raznim oblicima nasilja usled dovođenja istog u korelaciju sa određenim, motivaciono i usmeravajuće moćnim ideologijama, pre svih onim koje se označavaju kao ideološki kor savremene desnice.

Namera autora da iz multidisciplinarnog ugla izuči, i naučno opiše i objasni ideološki motivisan ekstremizam kao generator političkog nasilja kao predmet svog istraživanja, iskazuje se nakon uvida u sadržaj knjige kao sasvim društveno opravdana i naučno validna jer je predmet istraživanja koji je obradila dr Marija Đorić jedan od značajnijih, a pri tom nedovoljno istraženih problema u domenu istraživanja i objašnjenja naše nauke o ideološki motivisanom političkom nasilju.

Tema ove knjige pripada grupi složenih temata, kako po broju činilaca i segmentata, tako i po njihovoj raznovrsnosti. Nesumnjivo je da se dr Marija Đorić kao autor pri obradi ove teme već u samom pristupu susrela sa svim teškoćama multidisciplinarnosti, i u tom smislu i sa teškoćama izbora paradigmatskog pristupa i premisa. Taj izazov je uspešno prebrodila tako što se tokom istraživanja trudila da otkrije osnove i izvore uzročnika ideološki motivisanih ekstremizama, te sadržinu, oblike, trajnost, intenzitet i usmerenost njihovih krucijalnih činilaca. Kao što se da videti iz knjige, ona je svoj istraživački problem shvatila dinamički, kao kompleksnodruštvenu pojavu, tačnije kao fenomen koji nastaje, razvija se i stalno menja svoje izraze i varijable. Istovremeno je konstatovala da nije u pitanju nezavisna

pojava, već da je ekstremizam uvek proizvod čovekovog delovanja u određenim situacijama u relaciji i sadejstvu sa bližim i daljim okruženjem u određenoj društvenoj stvarnosti i u odnosu sa predmetom delovanja. U tom smislu je utvrdila da delovanje ove vrste i njegov predmet mogu biti pretežno verbalnog karaktera, ali da u kombinaciji sa silom mogu biti i sa materijalnim posledicama nasilja kao svojim krajnjim produktom, pa stoga i mešovitog, verbalno-materijalnog karaktera, što je udruštvenim i političkim iskustvima sa ekstremizmom najčešći slučaj.

Višestruka složenost predmeta naučnog proučavanja zahtevala je od autora detaljno izučavanje njegove strukture, kao i specifično proučavanje drugih, takođe kompleksno strukturiranih fenomena koji su raznim međusobnim vezama i odnosima uslovno objedinjeni u jednu dinamičku pojavu.

Autor je predmet svog izučavanja, odnosno teorijskog istraživanja u ovoj tezi, shvatila i sagledala kao složenu političku pojavu sa izraženom dimenzijom nelegalnosti, i shodno tome primenila relevantan metod njenog proučavanja, kako sa stanovišta saznavnih, naučnih i naučno-istraživačkih zahteva razvoja nauke, tako i sa stanovišta iskustvene primenjivosti u praksi.

Kao ključne ciljeve knjige odredila je preispitivanje i dogradnju dosadašnjih teorijskih stanovišta o ekstremizmu uopšte, a posebno o političkom ekstremizmu; utvrđivanje da li (i u kojoj meri) ideologija utiče da ekstremizam postane generator političkog nasilja, i onda kojih vrsta političkog nasilja, zatim koje ideologije se mogu smatrati naročito motivaciono uspešnim i bitno podsticajnim u polju ekstremizma i onda koja na kom njegovom polju - sve u svemu postavila je niz ciljeva koji zahtevaju nove paradigme.

Naučni cilj istraživanja autora dr Marije Đorić je objašnjenje i definiciono određivanje desničarskog ekstremizma i njegove sposobnosti da generiše političko nasilje, stvaranje što potpunije klasifikacije ekstremističkih pokreta, organizacija i grupa i analiziranje njihovih programa i ideologija kako bi se dao doprinos naučnom razumevanju desničarskog ekstremizma i nasilja koje on generiše. Da bi ovi naučni ciljevi bili ostvareni, ukazuje autor, neophodno je prethodno izvršiti deskripciju i klasifikaciju teorijskih stanovišta o odnosu ekstremizma, nasilja i ideologije. Kako dosadašnja istraživanja ovog problema nisu iznedrila rezultate zadovoljavajućeg nivoa opštosti i sintetičnosti, svodeći se mahom na naučne monografije slučaja u vrlo različitim prostorima i vremenima koje uprkos nekim značajnim uvidima pružaju tek ograničene mogućnosti za izvođenje opštih zaključaka, problem

klasifikacije se nametnuo kao primaran, a autor ga u svom radu na veoma dobar metodološki način i razrešava.

Društveni cilj ovog istraživanja je utvrđivanje uslova u kojima se pojavljuje desničarski ekstremizam, a naročito onih u kojima on dobija svoju violentnu formu, kao i utvrđivanje svih društveno-destruktivnih konsenzivnosti, računajući i potencijalne, koje proizvode raznovrsne forme ideološkog nasilja, sa pretenzijom da ostvareni rezultati istraživanja doprinesu borbi društva protiv raznih oblika ekstremizma. Otuda društveni cilj ovog istraživanja podrazumeva obezbeđivanje validnih naučnih saznanja o ideološki motivisanom ekstremizmu kao generatoru političkog nasilja, što je autorka u svom radu i postigla. Ova saznanja mogu biti i od praktičnog značaja – pre svega u vidu doprinosa društvenoj debati o mogućim pravcima prevencije ekstremističkog nasilja, kao i povećanja razumevanja i olakšavanja identifikovanja novih oblika političkog organizovanja i novih tipova nasilnog ponašanja političkih aktera, sa intencijom da ostvareni rezultati istraživanja potpomognu eliminaciju izdruštva svih oblika nasilja koji su uzrokovani ideološkim ekstremizmom.

Teorijsko i operacionalno određenje predmeta i cilja ove naučne monografije potvrđuju da je reč o temi koja je veoma značajna za aplikativni razvoj politikologije. Izradom naučne monografije na temu ekstremne desnice dr Marija Đorić je potvrdila da je reč o originalnoj ideji značajnoj za razvoj nauke, njenu primenu, odnosno za razvoj naučne misli uopšte, potvrdivši ujedno time i društvenu i naučnu opravdanost istraživanja na ovu temu.

U svojoj knjizi dr Marija Đorić je pošla od osnovne hipoteze da ideološki motivisan ekstremizam može generisati različite i brojne oblike političkog nasilja.

U cilju njene provere autor je potvrdila i sledeće posebne, iz nje izvedene hipoteze:

Prva posebna hipoteza, koja je potvrđena valjanom argumentacijom u ovom radu, jeste da svaki ekstremizam u politici može dovesti do političkog nasilja.

U knjizi se naučnim argumentima potvrdilo i to da je autor osnovano pošla i od svoje druge posebne hipoteze da desničarskog ekstremizam može generisati ne samo proste forme nasilja kao što su pretnja silom, prinuda, pritisak, psihofizičko zlostavljanje, političko ubistvo i atentat, već i složene forme političkog nasilja poput nasilnih protesta, terora, terorizma, gerile, ustanka i rata.

Treće, autor je u svom radu nizom umesno i reprezentativno odabranih primera potvrdila i svoju posebnu hipotezu da je desničarski ekstremizam tokom istorije svoga postojanja često generisao političko nasilje sa veoma teškim posledicama po društva u kojima se ono dogodilo.

Naredna posebna hipoteza koju je takođe potvrdila, jeste da su globalizacija i njen aksiološki sistem koji je suprotstavljen vrednosnom sistemu ideološki motivisanog ekstremizma pretnja ideološkom ekstremizmu, ali ujedno i izazov za njega što otvara nove perspektive razvoja ideološki fundiranog ekstremizma.

Autor u svojoj knjizi navodi i niz argumenata koji potvrđuju posebnu hipotezu da korišćenjem novih sredstava komunikacije kao što je internet, savremeni ideološki ekstremizam dobija na zamahu i stepenu povezanosti njegovih eksponenata u toj meri da se može govoriti o stvaranju sajber-ekstremizma kao nove političke pojave. Potvrdilo se da je za ovu temu od posebnog značaja utvrđivanje ideološkog podsticanja na nasilje putem interneta.

U radu je proverena i argumentovano potvrdno obrazložena i posebna hipoteza da savremeni desničarskog ekstremizam vigilantistički gleda na sistem vrednosti društvene grupe koju nastoji da reprezentuje, te mu u skladu sa time mnogo toga izgleda neprijateljsko, iako često ustvari nije, i uvek mu je potreban neprijatelj nad kojim se u ime sigurnosti kolektiva namerava da sprovodi ili sprovodi nasilje. Pobrajane posebne hipoteze predstavljaju istraživački okvir u okviru kojeg je autor verifikovala naučna saznanja o desničarskom ekstremizmu kao generatoru političkog nasilja, u kontekstu institucionalizacije tih politikoloških određenja. Istovremeno, iznošenjem stavova i činjenica o desničarskom ekstremizmu kao generatoru političkog nasilja, autor je uspela da kroz neposredno istraživanje na osnovu dostupne naučne, stručne idruge raspoložive građe, kao i na primeru realnosti kretanja političkih procesa u unutrašnjim i spoljnopolitičkim tokovima, sistematizuje dosadašnja saznanja po tom osnovu.

Kompleksnost predmeta istraživanja i hipotetičkog okvira iziskivali su korišćenje velikog broja opštih naučnih i osnovnih posebnih metoda. U svom naučnom istraživanju dr Marija Đorić se prvenstveno oslanjala na hipotetičko-deduktivnu metodu koja omogućava identifikovanje činilaca relevantnih za sam predmet istraživanja i utvrđivanje karaktera njihovih međusobnih relacija što je vodilo potvrdi njenih hipoteza.

Od opštih naučnih metoda autor je još koristila metodu modelovanja, metodu naučne monografije slučaja i komparativnu metodu. Smatramo da su ove metode u velikoj meri omogućile veću koherentnost sadržaja rezultata istraživanja dr Marije Đorić i obezbedile uvećanu teorijsku proverljivost navedenih hipoteza.

Metoda pribavljanja podataka u ovom teorijskom istraživanju je neizbežno bila operativna metoda analize sadržaja dokumenata, takozvanog kvalitativnog tipa. Razumljivo je da nije bilo moguće obuhvatiti sve dokumente koji bi mogli poslužiti kao izvor saznanja o istraživačkom problemu, te je formiranje izvora saznanja, relevantnih dokumenata, bilo neophodno.

Pravila metoda analize dokumenata opredelila su dalje procedure postupanja sve do konačnog zaključivanja autora, kada su primenjena važeća metodološka i logička pravila zaključivanja.

Knjiga autora dr Marije Đorić "Ekstremna desnica" strukturno je podeljena na sedam poglavlja i zaključak.

U prvom delu rada, naslovljenom „Pojam ekstremizma“, pojmovno se određuje ekstremizam sa osvrtom na postojeće akademske i administrativne definicije. Autor ukratko sistematizuje u nauci već poznate kontroverze u vezi sa definisanjem ekstremizma. Ukazujući na nemogućnost formulisanja zadovoljavajuće opšte etimološke definicije, kao i na opasnosti od preširokih i preuskih definicija pojma ekstremizma, dr Marija Đorić daje koncizan pregled različitih klasifikacija određenja ekstremizma prisutnih u recentnoj domaćoj i stranoj literaturi. Pravi se i distinkcija između naizgled sličnih, a zapravo vrlo različitih fenomena kao što su ekstremizam, terorizam, radikalizam, fundamentalizam i populizam. Posebna pažnja je posvećena pronalaženju sličnosti i razlika između ekstremizma i terorizma. Autor je u ovom poglavlju na koncizan, sistematičan i jasan način definisala sve osnovne pojmove koji će dalje u radu biti korišćeni.

Drugo poglavlje, naslovljeno „Klasifikacija ekstremizama“, posvećeno je klasifikaciji raznih pojavnih oblika ekstremizma na osnovu relevantnih kriterijuma. Izvršena je klasifikacija prema ciljevima, akterima, metodama, sredstvima, kao i prema vremenu nastanka ekstremizma. Operativna klasifikacija autora se oslanja na teorijski okvir prethodnih naučnih istraživanja, ali sadrži brojne elemente inovacije.

U trećem segmentu knjige, naslovljenom „Pojam desnice“ analizirana je problematična podela ideologija na levičarske i desničarske u okviru čega su podrobno analizirani argumenti za i protiv navedene podele. Objašnjena su značenja fenomena desnice, uz napomenu da se ona menjaju u zavisnosti od društvenopolitičkih okolnosti, vremena i mesta pojavljivanja.

Četvrto poglavlje, pod naslovom „Pojam nasilja“, usmereno je na naučno određenje nasilja kao društvenoprirodnog fenomena uz osvrt na njegov odnos prema srodnim fenomenima kao što su autoritet, agresija, sila, moć i vlast. Da bi se što bolje objasnio pojam nasilja navedene su i neke od najznačajnijih socioloških, politiko-loških i psiholoških teorija. Istraživan je odnos između nasilja i nenasilja, a u završnom delu ovog poglavlja su analizirane dve vrste nasilja – socijalno i političko. Peti deo knjige, naslovljen „Desničarski ekstremizam“, posvećen je naučnom određenju desničarskog ekstremizma, što podrazumeva i njegovo definiciono određenje uz konsultovanje postojećih uticajnih akademskih i administrativnih definicija. Utvrđeno je kako je usled različitih političkih kriterijuma i iracionalnosti teško objektivno odrediti ovaj pojam. Ispitane su ključne karakteristike desničarskog ekstremizma, a posebna pažnja je posvećena objašnjenju koje sve to oblike nasilja može generisati desničarski ekstremizam.

Ideološke osnove desničarskog ekstremizma su predstavljene u šestom delu knjige, koje je tako i naslovljeno. Utvrđeno je da su sledeće ideologije potencijalna baza iz koje se razvija desničarski ekstremizam: konzervativizam, fašizam, rasizam, nacionalizam i religijski fundamentalizam.

Sedmo poglavlje nosi naziv “Najznačajniji oblici i akteri savremenog desničarskog ekstremizma”. U njemu se metodološki ispravno pošlo od huliganizma kao pojave koja je veoma aktuelna u savremenom društvu gotovo u svim zemljama, a koja je pretežno predisponirana desničarskim ekstremizmom. Potom je istraživan uticaj skinheds pokreta na savremenu ekstremnu desnicu uz objašnjenje nekih novih pojava unutar njega kao što su “gej-skinheds”. U nastavku rada su komparativnom metodom istraživane karakteristike aktera savremene ekstremne desnice na teritoriji SAD, Evropske unije i Srbije.

U „Zaključku“ se sumiraju svi prethodno navedeni stavovi u knjizi. Objašnjava se kako je potvrđena generalna hipoteza i kako je dokazano da se uz pomoć desničarskog ekstremizma mogu generisati gotovo sve vrste i osnovnih i složenih

oblika nasilja. Takođe je izneto i nekoliko vrednih opservacija koje njen zaključak približavaju vrsnom sintetičkom.

Metodološku osnovu ovog rada čini obimno teorijsko istraživanje koje je u velikoj meri zasnovano na minucioznoj analizi sadržaja dokumenata, naučne i stručne literature eminentnih domaćih i stranih autora, kao i jednog broja pravnih akata i izveštaja koji se odnose na pojedine aspekte predmeta istraživanja.

Da bi se kvalitetno proučio odnos ideologije, ekstremizma i nasilja kao i njihove različite konceptualizacije u savremenoj političkoj teoriji, neophodno je bilo istražiti i njihova pojmovna određenja kao i teorijska izvorišta i preteče savremenih teorijskih pristupa istim; identifikovati i klasifikovati najrelevantnije savremene teorijske obrade ovog odnosa, aktuelne problemske krugove i polja istraživanja, što je autor uspešno i učinila.

Dr Marija Đorić je ostvarila u svojoj naučnoj monografiji sledeće rezultate, kojima je dala niz značajnih naučnih doprinosa našoj politikologiji:

- Izabrala je temu koja je veoma značajna za aplikativni razvoj politikologije.
- Argumentovano je pokazala da naučni značaj istraživnog problema leži u potrebi za teorijskim sagledavanjem iniciranja i pospešivanja ekstremističkog nasilja uz pomoć određenih ideologija.
- Potvrdila je da se društveni značaj istraživnog problema iskazuje u potrebi da se sagleda i objasni desničarski ekstremizam kao generator političkog nasilja i na osnovu toga pronađu i adekvatni načini pomoću kojih on može da se prevaziđe u skladu sa demokratskim načelima.
- Uzimajući u obzir predmet i navedene ciljeve istraživanja najvažniji ostvareni rezultat ovog naučnog istraživanja je utvrđivanje koje vrste ideološki fundiranog ekstremizma mogu proizvesti nasilje, kao i koje sve to oblike političkog nasilja može generisati ideološki fundiran ekstremizam. Osim toga, ostvareno je verifikovanje određenih stavova iz ove problematike, kao i opovrgavanje nekih dosadašnjih stečenih saznanja o predmetu istraživanja.
- U svojoj knjizi dr Marija Đorić je dala originalno određenje niza centralnih i osnovnih pojmova kojima se barata u knjizi.

- Nova, vrlo razučena i precizna klasifikacija postojećih ekstremističkih grupa na osnovu relevantnih kriterijuma nesumnjivo predstavlja svojevrsan naučni doprinos političkoj nauci.
- Takođe je značajna i njena klasifikacija različitih vrsta ekstremizama po osnovu kriterijuma prostora i vremena, koja može poslužiti kao dobra polazna osnova za jednu sveobuhvatnu obradu ovog fenomena u političkoj teoriji.
- Autor je u svom radu konstruisala adekvatan kategorijalni aparat koji je omogućio analitičku obradu predmeta istraživanja, i sistematski izložila one elemente istraživanja odnosa između ideologije, ekstremizma i nasilja koji su značajni za savremen pristup problemu istraživanja.
- Značajan uvid autora predstavlja njena teza, koju je potkrepila snažnim argumentima, da ekstremizam, sam po sebi, nije izvor prevelike političke i društvene opasnosti, ali da može biti značajno sredstvo njenog uvećanja ukoliko dođe do njegovog spoja sa određenom ideologijom, za šta su najbolji primer navijačko-huliganske grupe. U domenu razmatranja odnosa između ideologije i ekstremizma, autor je klasifikovala i sistematizovala različite teorijske koncepcije, a naročito je značajna njena sistematizacija različitih vrsta nasilja kao rezultata prihvatanja određene ideologije od strane ekstremista, kao i istraživačkih pitanja koja se u ovoj oblasti mogu postaviti, a na koja u političkoj nauci do danas nije dat jedinstven odgovor.
- Utvrđivanje društvenih, političkih i socijalnih uzroka pod kojima se nasilje generiše i eskalira uz pomoć ideološki motivisanog ekstremizma predstavlja još jedan u nizu naučnih doprinosa autora dr Marije Đorić.
- Oslanjanjem na dobro odabran istraživački postupak, autor je uspešno savladala složen problem utvrđivanja svega što čini ideološki motivisan ekstremizam kao generator političkog nasilja i potom ga metodološki umesno razložila na dovoljno posebne oblasti da bi mogle biti pojedinačno i više detaljno razmatrane.
- Knjiga dr Marije Đorić „Ekstremna desnica“ je i instruktivno – inovativnog naučnog karaktera budući da, pored elemenata inovativnosti koje sadrži na više mesta, ne predstavlja samo analizu utvrđenog stanja istraživog problema, već i odslikava značajno postignuće kandidata u domenu razumevanja za naše društvo i našu nauku jednog umnogome novog i u mnogo čemu specifičnog, a pri tom dovoljno uzornog modela istraživanja političkog aspekta ekstremizma.

- Knjiga dr Marije Đorić ne predstavlja na planu svojih dometa samo veoma dobru analitičku deskripciju, već i knjigu koju krasi brojni elementi naučnog objašnjenja.
- Namera autora da izuči, naučno opiše i objasni ideološki motivisan ekstremizam kao generator političkog nasilja je u njenoj knjizi realizovana i potvrđena kao originalna, naučno – validna i društveno opravdana.

- Naučna deskripcija i naučno objašnjenje kao metodi kojim se postiže naučni cilj istraživanja autora sasvim su postignuti u okviru njene knjige i isto tako je ostvaren i društveni cilj njenog istraživanja koji je bio postavljen kao obezbeđivanje validnih naučnih saznanja koja će moći da pomognu u odgovoru na pitanja o ideološki motivisanom ekstremizmu kao generatoru političkog nasilja.

- Nesumnjiva mogućnost aplikacije saznanja o odnosu političkog nasilja i ideološki motivisanog ekstremizma takođe predstavlja ostvareni rezultat njenog istraživanja. Pored toga i utvrđivanje uslova (i načina sprečavanja nastanka istih) pod kojima se generiše političko nasilje posredstvom ideološki fundiranog ekstremizma takođe predstavlja svojevrsan naučni doprinos.

- S obzirom na ozbiljnost i važnost teme koja je obrađena u knjizi, a posebno imajući u vidu njenu aktuelnost, ova knjiga predstavlja značajan doprinos obogaćivanju ne samo naših naučnih i teorijskih saznanja iz ove oblasti već ima i upotrebnu vrednost u opštoj društvenoj praksi eliminacije nasilja i ekstremizma.

- Na logičko-metodološkom planu doprinos je ostvaren u potvrdi primenljivosti logičko-metodoloških pravila u procesu realizacije ciljeva istraživanja. Njihovom primenom se dobilo naučno-istraživačko iskustvo koje će biti od koristi ne samo autoru u daljem naučno-istraživačkom radu, već i drugima.

- Posebnu aktuelnost knjizi dr Marije Đorić daje i njena obrada savremenih etičkih kontroverzi koje se tiču prihvatljivih i manje prihvatljivih spojeva ideologija i ekstremizma usled duplih standarda kojima se služe vlasti u raznim prostorima i vremenima.

Ovom izvanrednom i važnom knjigom dr Marija Đorić je uspela da argumentovano pokaže naučnu opravdanost istraživanja koja se ispoljava u verifikaciji postojećih naučnih saznanja o odnosu ideologije, ekstremizma i nasilja, ali i metodoloških postupaka korišćenih u dosadašnjim istraživanjima ovog fenomena. Društvena opravdanost je, generalno gledano, postignuta već ispunjenjem zahteva

naučne opravdanosti. Neposredna društvena opravdanost u ovom konkretnom slučaju ogleda se doprinosu razjašnjavanju nekih aktuelnih pitanja političke prakse koja se tiču mogućih pravaca razvoja i implementacije novih metoda prevencije ekstremizma i nasilja, kao i zakonske regulative u ovoj oblasti koja bi se ticala novih oblika violentnog političkog ponašanja i organizovanja omogućenih spojem ideologija i protagonista neke vrste ekstremizma.

Sve u svemu možemo da zaključimo da knjiga dr Marije Đorić „Ekstremna desnica“ obrađuje naučno značajnu i složenu problematiku, a da postignuti rezultati istraživanja predstavljaju zapažen doprinos u smislu valjanog obuhvatanja teme, s jedne, i stvaranja mogućnosti njenog daljeg i dubljeg sagledavanja, s druge strane. Na osnovu ukupne i kritičke analize sadržaja knjige dr Marije Đorić „Ekstremna desnica“ može se zaključiti da ona predstavlja originalno i vredno naučno delo, da je to delo nastalo samostalnim istraživačkim radom na veoma važnu i nedovoljno obrađivanu temu koju je iz više razloga teško istraživati, i da ovo delo ima ne samo veliku teorijsku nego i svoju aplikativnu kao praktičnu vrednost. Stoga je od srca preporučujem ne samo stručnim krugovima, već i najširoj čitalačkoj publici kao izuzetno zanimljivo i korisno štivo pisano jasnim i vrlo prijemčivim stilom, koje je više nego dragoceno za niz oblika lične edukacije na političko-saznajnom planu.